

Afhankelijkheid in scheidingsconflicten

De invloed van afhankelijkheid op de relatie tussen conflictescalatie en stress

Bachelorthese

Universiteit Twente – Psychologie van Conflict, Risico en Veiligheid

17 februari 2014

Manon Jurgens s1017632

1e Begeleidster Marian van Dijk, MSc

2e Begeleidster Prof. Dr. Ellen Giebels

Samenvatting

Dit onderzoek bestudeert de vraag in hoeverre een perceptie van onbalans in afhankelijkheid invloed heeft op de relatie tussen conflictescalatie en stress in een scheidingssituatie. Er zijn aanwijzingen dat er een relatie is tussen conflictescalatie en stress, maar het is nog onduidelijk welke factoren van invloed zijn op deze relatie. Meer inzicht in deze factoren kan helpen de begeleiding van een scheiding te verbeteren, zodat stellen op een prettigere manier uit elkaar gaan. De verwachting is dat naarmate de onbalans in afhankelijkheid negatiever wordt voor het individu, de relatie tussen conflictescalatie en stresservaring sterker wordt.

Het onderzoek is uitgevoerd met behulp van een digitale, individuele vragenlijst die is afgenomen bij individuen (N = 114) die midden in het proces van een (echt)scheiding zaten. De gegevens zijn geanalyseerd met twee drieweg-regressieanalyses met als onderscheid twee verschillende constructen voor het meten van conflictescalatie, (1) conflictverloop en (2) escalatiefase. De relatie tussen conflictescalatie en stress is met de verzamelde data zoals verwacht bevestigd, maar er zijn geen aanwijzingen gevonden dat de modererende invloed van een onbalans in afhankelijkheid daadwerkelijk bestaat.

Summary

This study examines the extent to which a perception of imbalance in dependence affects the relationship between conflict escalation and stress in a divorce, or separation. There are indications that there is a relationship between stress and conflict escalation, but it is still unclear what factors influence this relationship. A better understanding of these factors can help improve guidance and help during a divorce to help couples separate in a more pleasant way. I expect that, as the imbalance in dependence becomes more negative for the individual, the relationship between conflict escalation and experienced stress becomes stronger.

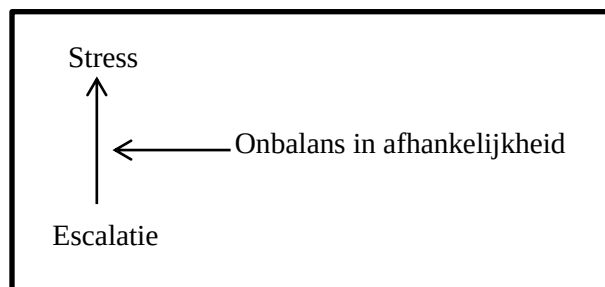
The study was performed using a digital, individual questionnaire that was administered to individuals (N = 114) who were in the midst of a separation. The data are analyzed with two three-way regression analyzes, with the distinction between two different constructs for the measurement of conflict escalation, (1) conflict course and (2) escalation phase. The relationship between conflict escalation and stress was confirmed with the collected data as expected, but there are no indications that a moderating influence of an imbalance in dependence actually exists.

Inhoud

Samenvatting.....	2
Summary	3
Inleiding.....	5
Conflictescalatie.....	5
Stress.....	6
Afhankelijkheid.....	7
Methode	9
Proefpersonen	9
Variabelen	9
Analyse	11
Resultaten.....	12
Discussie	15
Literatuur	17

Inleiding

Het conflict dat ontstaat bij de ontbinding van een huwelijk, geregistreerd partnerschap of samenlevingscontract heeft doorgaans een groot effect op het welzijn van de individuen (House, Landis, & Umberson, 1988; Williams & Dunne, 2006) en gaat in de regel gepaard met psychosomatische klachten en stress (De Dreu, Van Dierendonck & Dijkstra, 2004). Deze klachten hebben een negatieve invloed op de taakgerichtheid en het vermogen om problemen op te lossen en doordachte beslissingen te nemen (De Dreu et al., 2004). Er zijn aanwijzingen dat er een relatie is tussen conflictescalatie en stress, maar het is nog onduidelijk welke factoren deze relatie precies beïnvloeden (Williams & Dunne, 2006). In deze studie onderzoek ik of de waarneming van een onbalans in afhankelijkheid een beïnvloedende factor is in het geval dat het partnerschap wordt beëindigd, dat wil zeggen dat ongelijkheid in afhankelijkheid tussen (ex-)partners van invloed is op de stresservaring in een scheidingsconflict. Mijn verwachting is dat een negatieve balans in afhankelijkheid voor een (ex-)partner bij meer conflictescalatie leidt tot meer stress voor deze (ex-)partner. Meer escalatie leidt dan tot meer stress wanneer de onbalans in afhankelijkheid negatief en groot is. Centraal in dit onderzoek staat dan ook de vraag: *In hoeverre heeft een perceptie van onbalans in afhankelijkheid invloed op de relatie tussen conflictescalatie en stress?* Weergegeven in een model ziet het er als volgt uit:

Figuur 1 - Moderatiemodel van afhankelijkheid, escalatie en stress

In het vervolg werk ik de constructen van het model uit en stel ik hypothesen op over de relaties die het model weergeeft.

Conflictescalatie

Conflict is een proces dat optreedt wanneer een individu of een groep waarneemt dat zijn of haar belangen, waarden, overtuigingen of waarnemingen tegengesteld zijn aan of anders zijn dan die van een andere partij (Dijkstra, Van Dierendonck & Evers, 2007; De Dreu et al., 2004; Pondy, 1992; Wall & Callister, 1995). Escalatie is het proces van verhoogde intensiteit of verergering van dat conflict (Wall & Callister, 1995). Partijen gaan steeds hardere strategieën toepassen, het aantal kwesties en betrokkenen neemt toe, de kwesties worden groter, specifieke kwesties worden algemener en abstracter en het doel

verschuift van de eigen behoeften naar het straffen van de ander en wraak (Pruitt & Kim, 2004). Bij escalatie van een conflict is er vanuit beide partijen sprake van het opvoeren van de druk op de ander en op de kwesties van het conflict. Conflictescalatie kan dus worden omschreven als een verhoging van de intensiteit van het conflict als geheel (Pruitt & Kim, 2004).

Glasl (2012) omschrijft het proces van conflictescalatie als een ladder die bestaat uit drie fasen met elk drie treden. In de eerste fase gaan de partijen nog op zoek naar een oplossing waarbij beide partijen winnen, maar waarbij de discussie wel verhardt en de beïnvloedingsvormen van dialogisch en het beroepen op het gezonde verstand, via overtuigend, naar dwingend veranderen. De fase daarna kenmerkt zich door een streven zelf het conflict te winnen en de andere partij te laten verliezen. Extremere vormen van verbaal geweld worden gebruikt wat leidt van het verwerven van ‘aanhangers’ (stap vier) via het spelen van vuil spel en immoreel gedrag (stap vijf) tot het gebruik van dreigingsstrategieën en sancties (stap zes). In de derde fase van het escalatieproces is het winnen van het conflict niet meer belangrijk, slechts het ten gronde richten van de opponent is relevant. In stap zeven verschuiven de grenzen en heiligt het doel de middelen. Gepoogd wordt de tegenstander te verpulveren en in stap negen wordt het eigen verlies op de koop toegenomen, zolang de ander maar te gronde gericht wordt. Dit proces mondt uit in een hoge geladenheid van de affectieve component en speelt zo mee in de ontwikkeling van een stresservaring (Giebels & Euwema, 2010; Wall & Callister, 1995).

Stress

Zoals blijkt uit de escalatieladder van Glasl (2012) wordt een conflict heviger naarmate het doel verschuift van een win-winsituatie naar een verlies-verliessituatie. De reactie van individuen op de problemen in een conflict zijn daarbij afhankelijk van hun bezorgdheid over de uitkomsten van het conflict, zowel voor zichzelf als voor de tegenpartij (De Dreu et al., 2004). Hoe bedreigender de situatie is, des te heftiger ook het individu reageert. Een dergelijke situatie werd door McEwen (2000, p. 173) omschreven als het concept ‘stress’: “stress will be used to define an event or events that are interpreted as threatening to an individual and which elicit physiological and behavioral responses”. Bolger, DeLongis, Kessler en Schilling (1989) gebruiken voor de beschrijving van een dergelijke situatie echter het concept ‘stressor’ en zij vonden dat interpersoonlijke conflicten veruit het meest verontrustend waren van alle dagelijkse (meer onbeduidende) stressoren. Dat dit ook geldt voor grotere, meer voornamelijk interpersoonlijke conflicten als een scheidingssituatie, bleek uit onderzoek van Booth en Amato (1991). Zij vonden dat voorafgaand aan een scheiding mensen een verhoging van de stressbeleving ervaarden in vergelijking met mensen die niet gingen scheiden.

In het proces van escalatie gaan emoties opspelen en krijgen negatieve emoties de overhand (Giebels & Euwema, 2010; Pruitt & Kim, 2004). Volgens De Dreu et al. (2004) zijn de consequenties van

conflict, voornamelijk in het geval van relationeel of sociaal conflict, negatief op de lange duur en veroorzaken ze psychosomatische klachten en burn-outgevoelens. Dit heeft zijn weerslag op de probleemoplossende kwaliteiten van het individu, op zijn of haar taakgerichtheid en zijn of haar kundigheid om goede en doordachte beslissingen te nemen (De Dreu et al., 2004). Het gevolg hiervan is een intensivering van het conflict en dat een negatieve spiraal is moeilijk te vermijden is (Giebels & Janssen, 2005). Zolang deze negatieve spiraal blijft bestaan, blijven ook de emoties aanwezig die aan het conflict gerelateerde ervaringen oproepen (Pruitt & Kim, 2004).

De manifestaties van een stressreactie reflecteren de gereedheid van een individu om een stressvolle situatie te kunnen verwerken en ze zijn daarom zeer functioneel (De Dreu et al., 2004). Hoewel de mens, bijvoorbeeld in het geval van stress, een opmerkelijke veerkracht kan tonen, verzwakt deze veerkracht echter door heftige conflicten. Langdurige stress heeft een negatief effect op het immuunsysteem, waardoor het individu een verhoogde vatbaarheid heeft voor het krijgen van een ‘echte’ ziekte (De Dreu et al. 2004). Daarnaast vermindert langdurige stress het coping mechanisme, waardoor onherstelbaar diepe psychologische littekens of fysieke gezondheidsproblemen kunnen ontstaan (Pruitt & Kim, 2004). Wanneer de stressor dan aanwezig blijft en daarmee de manifestaties van de stressreactie, kunnen mentale en fysieke uitputting leiden tot een verslechtering van de gezondheid en het welzijn (De Dreu et al., 2004).

De focus in dit onderzoek ligt op escalatie van het scheidingsconflict als stressor en de invloed die deze stressor heeft op de ervaren stress. Hypothese 1 stelt dan ook: *Naarmate het conflict meer escaleert wordt de stresservaring van het individu groter.*

Afhankelijkheid

Het huwelijk, een geregistreerd partnerschap of een samenlevingscontract is een definiëring van de wederkerige liefdesrelatie tussen twee partners. Deze sociale structuur van de relatie is ontstaan door wetten, normen, gebruiken of overeenkomsten (Wall & Callister, 1995) en creëert wederzijdse afhankelijkheid tussen de partijen (Emerson, 1962). Emerson (1962) vervolgt dat het vrij onvermijdelijk is dat iedere partij het gedrag van de andere partij kan controleren of beïnvloeden en dat de macht om dit te doen verscholen ligt in de controle over de dingen die de andere partij als belangrijk waardeert. Hij concludeert dat macht impliciet verscholen ligt in de afhankelijkheid van de ander. Als we deze gedachtegang doortrekken hangt een onbalans in afhankelijkheid samen met een onbalans in controle, waarbij een lage eigen afhankelijkheid rijmt met een lage eigen controle.

Uit onderzoek van Williams & Dunne (2006) en Sandstrom (2011) blijkt dat er aanwijzingen zijn dat afhankelijkheid de relatie tussen conflictescalatie en stress beïnvloedt. De onderzochte invloeden zijn echter specifieke factoren als het hebben van jonge kinderen in huis en de economische afhankelijkheid

tussen de partners, in tegenstelling tot een overkoepelende factor als afhankelijkheid in brede zin. Williams & Dunne (2006) vonden dat het in huis hebben van jonge kinderen ten tijde van de scheiding een modererende invloed heeft op het effect dat de scheiding heeft op het welzijn van de volwassenen. In het onderzoek van Sandstrom (2011) kwam naar voren dat de stabiliteit van een huwelijk verbonden is met de mate van economische afhankelijkheid tussen de partners, waarbij huishoudens met een laag inkomen en veel kinderen een lagere waarschijnlijkheid hebben uit elkaar te gaan dan tweeverdienende huishoudens met een hoog inkomen en weinig kinderen. Deze relatie tussen scheiding en de sociaal-economische positie kan volgens onderzoekers worden geïnterpreteerd als een effect van de relatieve schaarste van voorzieningen in het huwelijk. Hierdoor komt er een grotere spanning te staan op de relatie, omdat er geen mogelijkheden zijn om onbevredigende omstandigheden te veranderen. De afhankelijkheid tussen de partners verhoogt en werkt vervolgens door in de psychologische reactie op een scheiding.

In een afhankelijke dyadische relatie als het huwelijk is het individu met weinig macht meer afhankelijk van het individu met meer macht. De minder machtige (ex-)partner zal de relatiestructuur dan ook minder kunnen gebruiken om het gewenste gedrag, aspiraties of uitkomsten te bereiken (Emerson, 1962). De (on)balans in afhankelijkheid is van invloed op de ervaring van het conflictproces. Belangrijk is het hierbij op te merken dat het gaat om de subjectieve ervaring van het individu en de wijze waarop hij of zij de gebeurtenis waarneemt en interpreteert. Zoals Cohen, Kamarck en Mermelstein (1983) beschrijven wordt de impact van stressvolle gebeurtenissen voor een belangrijk deel bepaald door iemands waarneming van hoe stressvol de gebeurtenis is. Daarom ga ik in dit onderzoek uit van de waargenomen onbalans in afhankelijkheid tussen de (ex-)partners. Hypothese 2 wordt dan: *Naarmate de onbalans in afhankelijkheid negatiever wordt voor de zelf, wordt de relatie tussen escalatie en ervaring van stress sterker.*

Methode

De dataset is gegenereerd in een online surveyonderzoek van Van Dijk (2013) naar de voorspellers en consequenties van conflictassymetrie in juridische conflicten. De vragenlijst is aangeboden op de website van de Raad voor Rechtsbijstand, www.rechtwijzer.nl, waarbinnen mensen werd gevraagd of ze mee wilden doen aan het onderzoek. De dataset in dit onderzoek bestaat uit de data verkregen met de eerste meting bij respondenten. Daarnaast was een vergelijkbare vragenlijst zelf te vinden binnen een zoekmachine als Google. Respondenten hiervoor zijn geworven door middel van flyer en webgroepen en door het aanschrijven van scheidingsprofessionals aan wie werd gevraagd hun klanten te verwijzen.

Proefpersonen

De groep van respondenten bestond uit individuen die op het moment van aanmelding voor het onderzoek het scheidingsproces in gingen of daar midden in zaten. Het totale aantal respondenten van de meting bedroeg 114. Daarvan waren er 77 vrouw en 36 man. De respondenten hadden een gemiddelde leeftijd van 43 jaar (spreiding = 23 – 80 jaar)¹. Van de respondenten had 72% kinderen onder de 21 jaar.

Variabelen

Stress

De afhankelijke variabele is de stresservaring van de respondent, die gemeten werd aan de hand van vier items. Deze waren gebaseerd op vier items die Giebels & Janssen (2005) hebben gebruikt voor het meten van conflictstress. De vier items vragen hoe erg de respondent van streek is gebracht, hoe zenuwachtig de respondent zich voelt rondom de scheiding, hoe moeilijk hij of zij het vindt conflicten van zich af te zetten, en in welke mate de respondent spanningen ervaart tijdens of direct na het regelen van zaken rond de scheiding. De antwoordschaal voor deze vragen was een zevenpunts Likertschaal lopend van 1 = helemaal niet tot 7 = zeker wel. De interne consistentie van de items was goed ($\alpha = .90$). Daarop heb ik met de items een schaal gevormd door ze te middelen.

Conflictescalatie

De vragen voor het meten van de onafhankelijke variabele escalatie richtten zich op de situatie waarin de scheiding zich bevond. De mate van escalatie werd op twee manieren gemeten. Met het eerste item werd gevraagd of de problemen en conflicten binnen de scheiding op dat moment groter of kleiner werden. De respondenten konden antwoord geven met behulp van een vijfpunts Likertschaal (1 = veel kleiner – 5 = veel groter). Met het tweede item werd gevraagd in welke fase de scheiding zich op dat

¹ Er was één respondent die bij ‘eigen leeftijd’ 1 jaar oud had ingevuld. Deze respons is verwijderd.

moment bevond. De antwoordmogelijkheden waren gebaseerd op de escalatieladder van Glasl (2012), waarbij de 3 x 3 fasen die Glasl beschreef waren terug gebracht tot vijf fasen: 1 = “we hebben nog niet gesproken over de afspraken die we moeten maken voor de scheiding”; 2 = “we overleggen met elkaar en proberen er samen uit te komen”; 3 = we proberen nog te overleggen maar dat wordt steeds moeilijker, communicatie verloopt minder goed”; 4 = “overleg verandert in ruzie en de emoties lopen hoog op”; 5 = “we zien elkaar steeds meer als vijanden en het loopt uit de hand”.

Met de items van de onafhankelijke variabele ‘escalatie’ is geen schaal geconstrueerd. De twee items zijn zo geconstrueerd dat ze twee verschillende aspecten van conflictescalatie meten en het antwoord op de vraag wat de conflictverloop op dat moment is kan voor een beperking zorgen in de antwoordmogelijkheden op de vraag over de escalatiefase. Daarom heb ik gekozen voor het maken van twee aparte variabelen, conflictverloop en escalatiefase.

Afhankelijkheid

De moderatorvariabele ‘afhankelijkheid’ mat de ervaring van onbalans in afhankelijkheid tussen de (ex-)partners vanuit individueel oogpunt. Drie items maten de afhankelijkheid en controle van de respondent: “In hoeverre bent u afhankelijk van uw (ex-)partner?”, “In welke mate heeft u het gevoel dat u controle heeft over de uitkomsten van de scheiding?” en “In welke mate heeft u het gevoel dat u controle heeft over de manier waarop de scheiding afgehandeld wordt?”. Drie andere items maten de afhankelijkheid en controle van de (ex-)partner zoals de respondent deze waarnam: “In hoeverre is uw (ex-)partner afhankelijk van u?”, “In welke mate heeft u het gevoel dat uw (ex-)partner controle heeft over de uitkomsten van de scheiding?” en “In welke mate heeft u het gevoel dat uw (ex-)partner controle heeft over de manier waarop de scheiding afgehandeld wordt?”. De vragen over de ervaring van controle namen het machtsaspect mee dat impliciet verscholen ligt in de afhankelijkheid tussen de (ex-)partners. De antwoordschaal was een vijfpunts Likertschaal lopend van 1 = helemaal niet tot 5 = in zeer grote mate.

Uit de betrouwbaarheidsanalyses van de items voor het meten van de eigen afhankelijkheid en de partners afhankelijkheid is gebleken dat de interne consistentie tussen de items in beide gevallen voldoende is om schalen te kunnen vormen. Het resultaat van de analyse was, na omschaling van de items voor de controle over de uitkomst en de controle over het proces, respectievelijk $\alpha = .65$ voor de eigen afhankelijkheid en controle en $\alpha = .54$ voor de partner’s afhankelijkheid en controle. Ik heb daarop de schalen ‘eigen afhankelijkheid’ en ‘partner’s afhankelijkheid’ opgebouwd door de items te middelen.

Controlevariabelen

De controlevariabelen geslacht, leeftijd en kinderen < 21 jaar zijn toegevoegd in de analyse om te controleren voor een eventuele invloed van deze constructen op de variabele ‘stress’. Voor ‘geslacht’ was

vrouw gecodeerd als 1, man als 2; voor ‘kinderen < 21 jaar’ was het hebben van kinderen onder de 21 jaar gecodeerd als 1 en het niet hebben van kinderen of het hebben van kinderen ouder dan 21 jaar als 2.

Analyse

In het vervolg beschrijf ik de analyse van correlaties tussen de controlevariabelen, de twee onafhankelijke variabelen en de afhankelijke variabele. Voor de variabele ‘stress’ zijn hiervoor de gemiddelde scores berekend. De variabele ‘escalatie’ wordt weergegeven door de items ‘conflictverloop’ en ‘escalatiefase’. De variabele ‘afhankelijkheid’ wordt weergegeven door de items ‘eigen afhankelijkheid’ en ‘partner’s afhankelijkheid’. Met deze variabelen heb ik een hiërarchische drieweg-regressieanalyse uitgevoerd. Deze analyse is twee keer uitgevoerd: (1) met ‘conflictverloop’ als onafhankelijke variabele en de ‘eigen afhankelijkheid’ en ‘partner’s afhankelijkheid’ als moderatoren; en (2) met ‘escalatiefase’ als onafhankelijke variabele en de ‘eigen afhankelijkheid’ en ‘partner’s afhankelijkheid’ als moderatoren. De interactievariabelen zijn geconstrueerd door de variabelen te centreren en met elkaar te vermenigvuldigen.

Resultaten

Allereerst heb ik gekeken naar de correlaties tussen de controlevariabelen en de constructen voor de twee onafhankelijke variabelen ‘escalatie’ en ‘afhankelijkheid’ en de afhankelijke variabele ‘stress’. De correlaties zijn weergegeven in

Tabel 1. Kijkend naar de gemiddelden blijkt dat de gemiddelde eigen afhankelijkheid ($M = 4.24$) relatief hoog is vergeleken met de perceptie van de afhankelijkheid van de (ex-)partner ($M = 3.48$). Dit strookt met de omgekeerde relatie tussen afhankelijkheid en macht zoals Emerson (1962) die beschreef, waarbij een grote eigen afhankelijkheid samenhangt met meer controle en macht bij de ander. De reden dat de eigen afhankelijkheid hier hoger is komt mogelijk doordat de dataset uit meer vrouwen bestaat, die in de regel meer afhankelijk zijn van hun partner. Ook de gemiddelde score op ‘stress’ is, consistent met de verwachting, relatief hoog ($M = 5.00$).

Daarnaast bestaat er een significante correlatie tussen het hebben van kinderen onder de 21 jaar en eigen afhankelijkheid ($\rho = -.28$), zoals logischerwijs gebeurt doordat het hebben van kinderen de gedeelde verantwoordelijkheid, macht en controle tussen partners vergroot. Deze correlatie is echter opvallend genoeg afwezig in het geval van de partner’s afhankelijkheid ($\rho = -.12$). Dit komt mogelijk wederom door het hogere percentage vrouwen, die veelal meer de zorg voor de kinderen dragen in een huishouden. De afhankelijkheid van de (ex-)partner wordt dan als minder hoog waargenomen dan de eigen afhankelijkheid.

Zoals verwacht bestaat er ook een significante correlatie tussen beiden constructen voor escalatie, conflictverloop en escalatiefase, en stress. Interessant hierbij is dat de correlatie tussen stress en conflictverloop ($\rho = .60$) ruimschoots groter is dan de correlatie tussen stress en escalatiefase ($\rho = .47$), wat erop kan duiden dat de ontwikkeling van het conflict meer van belang is voor de stresservaring dan de fase waarin het conflict zich bevindt. Dit onderscheid in verschillende aspecten van escalatie is ook terug te zien in de verschillende gemiddelde scores voor conflictverloop en escalatiefase. Het is gezien de hoge correlatie ($\rho = .70$) wel duidelijk dat ze ondanks dit onderscheid twee verschillende aspecten van hetzelfde meten.

Daarnaast bestaat er een significante correlatie tussen eigen afhankelijkheid en stress ($\rho = .56$), wat mogelijk te maken heeft met een verminderd gevoel van controle dat samengaat met het meer bedreigend worden van de de scheidingssituatie. Hier is ook opvallend dat deze correlatie niet bestaat in het geval van de partner’s afhankelijkheid ($\rho = .40$), hoewel hierbij onduidelijk is of dit komt door een lagere perceptie van afhankelijkheid voor de partner of doordat de partner’s afhankelijkheid niet samenhangt met een bedreigend gevoel voor het individu.

Tabel 1 – Aantal respondenten, gemiddelden, standaarddeviaties en Spearman's rho correlatiecoëfficiënten

	<i>n</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	1	2	3	4	5	6	7
1. Geslacht	114	1.33	.49	-						
2. Leeftijd	113	42.96	9.77	.18	-					
3. Kinderen < 21 jaar	114	1.28	.45	.06	.17	-				
4. Conflictverloop	114	3.59	1.02	-.17	-.10	-.13	-			
5. Escalatiefase	114	3.10	1.11	-.08	-.03	-.11	.70**	-		
6. Eigen afh.	114	4.24	1.48	-.09	-.07	-.28**	.55**	.53*	-	
7. Partner's afh.	114	3.48	1.28	.04	-.00	-.12	.06	-.03	-.15	
8. Stress	114	5.00	1.63	-.13	.01	-.21*	.60**	.47**	.56**	.40

Note: * $p < .05$, ** $p < .01$

Voor geslacht, vrouw was gecodeerd als 1 en man als 2; voor kinderen < 21 jaar, ja was gecodeerd als 1 en nee als 2.

Stress was gemeten op een 7-punts Likertschaal, afhankelijkheid en conflictescalatie op 5-punts Likertschaal.

Daarop zijn de hypothesen getest door middel van twee drie-wegregressieanalyses met 'stress' als afhankelijke variabele. De regressieanalyses werden uitgevoerd in vier stappen. In de eerste stap werden de drie controlevariabelen toegevoegd. 'Kinderen < 21 jaar' werd toegevoegd om een effect van het hebben van jonge kinderen uit te sluiten, omdat dit een belangrijke factor kan zijn in het scheidingsproces. Verder werden 'geslacht' en 'leeftijd' toegevoegd om te controleren voor sociaaldemografische effecten. Uit de resultaten blijkt dat in alle vier modellen de controlevariabelen slechts 7% van de afhankelijke variabele 'stress' verklaren. Tabel 2 geeft de resultaten van de regressieanalyses weer.

In stap twee werden de verschillende constructen toegevoegd voor het meten van een direct effect van escalatie en afhankelijkheid op stress. Bij beide modellen was de verandering van de R^2 significant. De modellen verklaarden respectievelijk 44% (1) en 39% (2) van de variabele 'stress'. Daarnaast blijkt uit de analyse dat er naarmate er meer escalatie is er meer stress ervaren wordt ((1) $B = .54$, $p < .01$ en (2) $B = .28$, $p < .05$). Hieruit kan worden opgemaakt dat hypothese 1: *Naarmate het conflict meer escaleert wordt de stresservaring van het individu groter* bevestigd wordt.

In de derde stap met de twee onafhankelijke interactievariabelen van escalatie en afhankelijkheid ((1) $B = .12$, *ns*; $B = .06$, *ns*; en $B = -.01$, *ns*; en (2) $B = .01$, *ns*; $B = .06$, *ns*; en $B = -.02$, *ns*) en de vierde stap met de drieweg interactievariabelen ((1) $B = -.01$, *ns*; en $B = .01$, *ns*) werden geen significante interacties gevonden. Hypothese 2: *Naarmate de onbalans in afhankelijkheid negatiever wordt voor de zelf, wordt de relatie tussen escalatie en stress sterker* kan op basis van de gegevens niet worden bevestigd.

Tabel 2 - Regressieanalyse

	1			2		
	R ²	B	p	R ²	B	p
Stap 1	.07			.07		
Geslacht		-.45	.16		-.45	.16
Leeftijd		.00	.99		.00	.99
Kinderen < 21 jaar		-.83	.02		-.83	.02
Stap 2	.44**			.39**		
Conflictverloop		.54	.00		-	-
Escalatiefase		-	-		.28	.04
Eigen afhankelijkheid		.43	.00		.52	.00
Partner's afhankelijkheid		.05	.58		.11	.27
Stap 3	.46			.40		
Conflictverloop * Eigen afh		.12	.15		-	-
Escalatiefase * Eigen afh		-	-		.01	.94
Conflictverloop * Partner's afh		.06	.61		-	-
Escalatiefase * Partner's afh		-	-		.06	.60
Eigen afh * Partner's afh		-.01	.94		-.02	.81
Stap 4	.46			.40		
Conflictverloop * E afh * P afh		-.01	.93		-	-
Escalatiefase * E afh * P afh		-	-		.01	.83

Note: *p < .05, **p < .01

Uit stap 2 blijkt wel de significante invloed van de eigen afhankelijkheid op stress ((1) B = .43, $p < .01$ en (2) B = .52, $p < .01$). De afwezigheid van een significante invloed van de partner's afhankelijkheid ((1) B = .05, *ns* en (2) B = .11, *ns*) en de afwezigheid van een significante interactie tussen eigen afhankelijkheid en de partner's afhankelijkheid maken in combinatie met de invloed van eigen afhankelijkheid op stress duidelijk dat het vooral uit maakt dát een individu afhankelijkheid van zijn of haar partner waarneemt. Het maakt dan niet uit hoe deze afhankelijkheid zich verhoudt tot de perceptie van de afhankelijkheid van de andere partij.

Discussie

Voor het merendeel van volwassenen is het huwelijk de belangrijkste relatie (Kiecolt-Glaser & Newton, 2001). Desondanks eindigt in Nederland tegenwoordig gemiddeld één op de drie huwelijken in een echtscheiding (Centraal Bureau voor de Statistiek, 2014). Het conflict dat hierbij ontstaat, en bij de ontbinding van een geregistreerd partnerschap of samenlevingscontract, gaat doorgaans gepaard met stress (De Dreu et al., 2004). Het is echter niet alleen belangrijk te weten dat een scheidingsconflict invloed heeft op de stresservaring, maar ook om naar de factoren te kijken die deze relatie beïnvloeden. Uitgaande van de gedachte dat afhankelijkheid zo'n factor kan zijn, heb ik onderzocht of de perceptie van een onbalans in afhankelijkheid, die negatief is voor een individu, bij escalatie van het conflict meer stress oplevert voor dat individu. Ik heb daarbij onderscheid gemaakt tussen escalatie als de ontwikkeling van het conflict en escalatie als de fase waarin het conflict zich bevindt. De onbalans in afhankelijkheid heb ik gemeten met de partner's afhankelijkheid als moderator op de invloed de eigen afhankelijkheid. Vervolgens zijn de verbanden hiertussen geanalyseerd.

De relatie tussen conflictescalatie en stress is met de verzamelde data zoals verwacht bevestigd (hypothese 1). Het verband geeft duidelijk aan dat escalatie van een scheidingsconflict invloed heeft op de stresservaring van de respondenten. Gecombineerd met het gegeneraliseerde resultaat van Bolger et al. (1989) dat een interpersoonlijke conflict als een scheidingsconflict het meest verontrustend is toont dit het belang van meer onderzoek naar de factoren die van invloed zijn op de stresservaring van een individu in het geval van een scheidingsconflict.

Aanwijzingen ter bevestiging van de verwachting dat een onbalans in afhankelijkheid tussen (ex-)partners een dergelijke beïnvloedende factor kan zijn, zijn in deze studie niet gevonden. Een mogelijke reden dat er geen aanwijzingen zijn gevonden is het gebrek aan invloed van de partner's afhankelijkheid; zowel in de correlatieanalyse als de regressieanalyse zijn hiervan geen significantie invloeden gevonden. Dit hoeft echter niet te betekenen dat de afhankelijkheid van de partner geen rol speelt, maar het kan zijn dat dit ligt aan het individualistische karakter van het onderzoek en de nadruk op de perceptie van de onbalans door de respondent. Er is uitgegaan van de subjectieve ervaring van de respondent: van zowel zijn of haar eigen kijk op de scheiding, maar ook zijn of haar waarneming van de kijk van zijn of haar (ex-)partner. Hoewel het logisch is te veronderstellen dat de (ex-)partners elkaar goed kennen, is het beter er niet automatisch vanuit te gaan dat de responsen op vragen over de subjectieve ervaring van de (ex-)partner dezelfde zijn als de (ex-)partner zelf zou geven. Het is daarom te prefereren naast individueel onderzoek, ook dyadisch onderzoek mee te wegen in een analyse naar de stresservaring bij een scheiding. Mogelijk is het verschil tussen de gemiddelde scores op de eigen afhankelijkheid ($M = 4.24$) en de partner's afhankelijkheid ($M = 3.48$) dan ook minder groot.

Een mogelijkheid is ook dat de stress die veroorzaakt wordt door conflictescalatie een individuele ervaring is, waarin de situatie van de partner geen significante rol van betekenis speelt. De waargenomen eigen afhankelijkheid kan dan nog steeds een modererende rol vervullen bij de invloed die conflictescalatie heeft op de stresservaring, maar deze rol is dan niet onderhevig aan een hoge of lage afhankelijkheid van de (ex-)partner.

Uit het gebrek aan aanwijzingen voor een rol van betekenis voor de partner's afhankelijkheid kan ook worden opgemaakt dat de focus mogelijk meer dient te liggen op een andere rol voor de eigen afhankelijkheid. Een groter gevoel van afhankelijkheid en het verminderde gevoel van controle en macht dat dit inhoudt kan directer van invloed zijn op de stresservaring, wat ook terug te zien is in de significante correlatie ($\rho = .56$). Een grotere eigen afhankelijkheid zorgt er dan voor dat gebeurtenissen sneller als bedreigend voor het individu worden ervaren, doordat het individu minder macht heeft over de situatie en minder controle kan uitoefenen om de situatie plezieriger te maken. Een grotere eigen afhankelijkheid veroorzaakt dan heftigere psychologische en gedragsmatige reacties.

Verder is aanvullend onderzoek nodig voor een verdieping in de factoren die afhankelijkheid samenstellen. Daarbij zou de focus meer kunnen liggen op de machtsverhouding die impliciet aanwezig is in een afhankelijkheidsrelatie. Door de waargenomen onbalans direct te meten door middel van een rechtstreekse vraag (zoals "Heeft u het gevoel dat u meer afhankelijk bent van uw partner dan uw partner van u?"), ontstaat mogelijk een andere perceptie van de afhankelijkheid van de partner. De respondent wordt dan direct geconfronteerd met de onbalans in plaats van dat dit impliciet blijkt uit de ingevulde cijfers. Daarnaast kan, in navolging van Sandstrom (2011) en Williams & Dunne (2006), dieper worden ingegaan op aspecten als het hebben van thuiswonende kinderen en de sociaal-economische positie van het huishouden. De vorm van de relatie kan onder de loep genomen worden door te kijken naar het type relatie (een huwelijk, geregistreerd partnerschap of samenlevingscontract), bij wie het initiatief lag om te gaan scheiden en op welke manier de (ex-)partners in de scheiding staan, of ze willen scheiden of niet.

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat de invloed van een conflict op de stresservaring daadwerkelijk aanwezig is bij escalatie van een scheidingsconflict, maar dat het nog onduidelijk is of deze invloed direct onderhevig is aan de invloed van de afhankelijkheid van een individu van zijn of haar (ex-)partner. Het door mij voorgestelde model vormt dan ook een basis waarop verder gebouwd kan worden. Verdere ontwikkeling van het model zal dan meer inzicht kunnen geven in de factoren waaraan de relatie tussen stress en conflict onderhevig is in het geval van een scheiding, wat hopelijk kan leiden tot betere hulpverlening aan scheidende (ex-)partners.

Literatuur

- Amato, P.R. (2010). Research on divorce: continuing trends and new developments. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 650 – 666. doi: 10.1111/j.1741-3737.2010.00723.x.
- Bolger, N., DeLongis, A., Kessler, R.C., & Schilling, E.A. (1989). Effects of daily stress on negative mood. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(5), 808-818, doi: 10.1037/0022-3514.57.5.808.
- Booth, A., & Amato, P. (1991). Divorce and psychological stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 32(4), 396-407, doi: 10.2307/2137106.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2014). *Huwelijksonbindingen; door echtscheiding en door overlijden*. Verkregen op 17-02-2014 via <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?VW=T&DM=SLNL&PA=37425ned&D1=3-9&D2=0,10,20,30,40,50,58-1&HD=120104-1512&HDR=G1&STB=T>.
- Clarkwest, A. (2007). Spousal dissimilarity, race, and marital dissolution. *Journal of Marriage and Family*, 69(3), 639-653, doi: 10.1111/j.1741-3737.2007.00397.x.
- Cohen, S., Kamarck, T., & Mermelstein, R. (1983). A global measure of perceived stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24(4), 385-396, doi: 10.2307/2136404.
- De Dreu, C.K.W., Dierendonck, D. van, & Dijkstra, M.T.M. (2004). Conflict at work and individual well-being. *International Journal of Conflict Management*, 15(1), 6-26, doi: 10.1108/eb022905.
- Deutsch, M. (1958). Trust and suspicion. *The Journal of Conflict Resolution*, 2(4), 265-279, doi: 10.1177/002200275800200401.
- Dierendonck, D. van, Schaufeli, W.B., & Buunk, B.P. (1996). Inequity among human service professionals: Measurement and relation to burnout. *Basic and Applied Social Psychology*, 18(4), 429-451, doi: 10.1207/s15324834basp1804_5.
- Dijk, M. van, medeauteurs (2013). Predictors and consequences of conflict asymmetry in legal conflicts. Manuscript in preparation.
- Dijkstra, M.T.M., Dierendonck, D. van, & Evers, A. (2005). Responding to conflict at work and individual well-being: The mediating role of flight behaviour and feelings of helplessness. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 14(2), 119-135, doi: 10.1080/13594320444000254.
- Emerson, R.M. (1962). Power-dependence relations. *American Sociological Review*, 27(1), 31-41.
- Erp, K.J.P.M., van, Giebels, E., Zee, K.I. van der, & Duijn, M.A.J., van. (2011a). Expatriate adjustment: The role of justice and conflict in intimate relationships. *Personal Relationships*, 18(1), 58-78, doi: 10.1111/j.1475-6811.2010.01312.x.

- Erp, K.J.P.M., van, Giebels, E., Zee, K.I. van der, & Duijn, M.A.J., van. (2011b). Let it be: expatriate couples' adjustment and the upside of avoiding conflicts. *Anxiety, Stress, & Coping*, 24(5), 539-560, doi: 10.1080/10615806.2011.571768.
- Frisby, B.N., Booth-Butterfield, M., Dillow, M.R., Martin, M.M., & Weber, K.D. (2012). Face and resilience in divorce: the impact on emotions, stress, and post-divorce relationships. *Journal of Social and Personal Relationships*, 29(6), 715-735, doi: 10.1177/0265407512443452.
- Giebels, E., & Janssen, O. (2005). Conflict stress and reduced well-being at work: the buffering effect of third-party help. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 14(2), 137-155, doi: 10.1080/13594320444000236.
- Glasl, F. (2012). Wie organisationsmediation mit Macht in Konflikten umgehen kan. *Gruppendynamik & Organisationsberatung*, 43(2), 153-171. doi: 10.1007/s11612-012-0175-x.
- Gottman, J.M. (1993). The roles of conflict engagement, escalation, and avoidance in marital interaction: a longitudinal view of five types of couples. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 61(1), 6-15, doi: 10.1037/0022-006X.61.1.6.
- Gottman, J.M. (1998). Predicting marital happiness and stability from newlywed interactions. *Journal of Marriage and Family*, 60(1), 5-22, doi: 10.2307/353438.
- House, J.S., Landis, K.R., & Umberson, D. (1988). Social relationships and health. *Science, New Series*, 241(4865), 550-545, doi: 10.1126/science.3399889.
- Kiecolt-Glaser, J.K., & Newton, T.L. (2001). Marriage and health: His and hers. *Psychological Bulletin*, 127(4), 472-503, doi: 10.1037//0033-2909.127.4.472.
- Magee, J.C., & Smith, P.K. (2013). The social distance theory of power. *Personality and Social Psychology Review*, 17(2), 158-186, doi: 10.1177/1088868312472732.
- McEwen, B.S. (2000). The neurobiology of stress: from serendipity to clinical relevance. *Brain Research*, 886(1-2), 172-189, doi: 10.1016/S0006-8993(00)02950-4.
- Pearlin, L.I. (1975). Status inequality and stress in marriage. *American Sociological Review*, 40(3), 344-357, doi: 10.2307/2094462.
- Pondy, L.R. (1992). Reflections on organizational conflict. *Journal of Organizational Behavior*, 13(3), 257-261, doi: 10.1002/job.4030130305.
- Sandstrom, G. (2011). Socio-economic determinants of divorce in early twentieth-century Sweden. *History of the Family*, 16(3), 292-307, doi: 10.1016/j.hisfam.2011.06.003.
- Wall, J.A., Jr., & Callister, R.R. (1995). Conflict and its management. *Journal of Management*, 21(3), 515-558, doi: 10.1016/0149-2063(95)90018-7.

- Williams, K., & Dunne-Bryant, A. (2006). Divorce and adult psychological well-being: clarifying the role of gender and child age. *Journal of Marriage and Family*, 68(5), 1178-1196, doi: 10.1111/j.1741-3737.2006.00322.x.
- Yodanis, C., & Lauer, S. (2007). Economic inequality in and outside of marriage: individual resources and institutional context. *European Sociological Review*, 23(5), 573-583, doi: 10.1093/esr/jcm021.